Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

J. K. JENSEN

Horsens Klosterkirke

PANTEON
FOR
GAMLE HORSENS SLÆGTER

Udgivet af Menighedsraadet

J. K. JENSEN

Horsens Klosterkirke

PANTEON
FOR
GAMLE HORSENS SLÆGTER

HORSENS
A. BACKHAUSENS BOGTRYKKERI
1945

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Billedfortegnelse 4

Kirkens Bygningshistorie 5
1. Paa historisk Grund 5
2. Kirkens nuværende Skikkelse 5
3. Den oprindelige Klosterkirke 7
4. Udvidelsen ved Aar 1400 7
5. Genopførelsen efter Branden 1497 8
6. Istandsættelse efter Reformationen 9
7. „Restaureringen" 1737—38 9
8. Byens Hovedkirke 1532—1794 10
9. Klosterkirken nedlægges som egentlig Kirke 11
10. Sognekirke igen fra 1894 12

Kirkens Inventar og Ornamenter 13
1. Klosterkirken som Byens Panteon 13
2. Alteret 13
3. Munkestolene 18
4. Prædikestolen 20
5. Døbefonten 21
6. Daabsindelukket 22
7. Kirkestolene 23
8. Kirkeklokken 24
9. Orgelet 25
10. Lysekronerne 27
11. Fregatmodellen 27
12. Kerubgitterværket 27
13. Krucifikset 29
14. De Lichtenbergske Herskabsstole 29
15. De to Epitafier over Herskabsstolene 29
16. De fire Epitafier i Koret 31
17. De tre Begravelseskapeller 35
18. Mindetavler og Gravsten 39

Klosterkirkegaarden 44

BILLEDFORTEGNELSE

Side

1. Klosterkirken 1945 6
2. Kirkerummet med Koret og Alteret i Baggrunden..... 8
3. Kirkens Østgavl 10
4. Kirken efter „Restaureringen" 1737—38 11
5. Det sydlige Sideskib med Daabsindelukket og Nicherne, o. 1880 12
6. Den sydlige Del af Koret o. 1880..... 14
7. Vue over Kirkerummet, set fra Orgelpulpituret 1945..... 15
8. Altertavlen 17
9. Den sydlige Række Munkestole..... 19
10. Detail af den nordlige Række Munkestole..... 20
11. Fra Koret: Bl. a. Borgm. A. Jørgensens Epitafium..... 22
12. Daabsindelukket 24
13. Et af M. C. Tranes Billeder paa Kirkestolene..... 25
14. Orgelet 26
15. Koret med Døbefont og Alter, set gennem Kerubgitterværket... 28
16. Detail af Raadmand Oluf Ibsens Epitafium..... 30
17. Detail af Svanefamiliens Epitafium 32
18. Detail af Borgm. Anders Jørgensens Epitafium..... 33
19. Portalen fra det Tonboske Gravkapel..... 37
20. Det Lichtenbergske Gravkapel..... 39
21. Den gamle Kirkegaardsmur langs Borgergade..... 45
22. Wenzel Tornøe: Børnenes Legeplads paa den gamle Kirkegaard 47

Kirkens Bygningshistorie

1. PAA HISTORISK GRUND

Naar man færdes i Horsens Klosterkirke — Landets ældste, største og, ved Siden af Kirken i Nykøbing F., eneste bevarede Franciskanerklosterkirke — faar man uvilkaarligt en Følelse af at opholde sig paa ældgammel historisk Grund.

Og med Rette.

Den ældste Franciskanerklosterkirke i Horsens — der, som det er bevist af Udgravninger Syd for Kirken, i sin Tid udgjorde Nordfløjen af Klosteret — stammer ganske vist kun fra Erik Klippings Tid, nærmere bestemt fra Aarene mellem 1261, da Klosteret blev grundlagt, og 1275, da Franciskanerne i Danmark afholdt et af deres større Ordens-Kapitler her.

Men iflg. Arkitekt, Professor *H. B. Storck,* der forestod den sidste og mest gennemgribende Restaurering af Kirken, findes der i dens Mure Partier af betydelig ældre Oprindelse. Dette gælder f. Eks. om Kernen i Korets Mure, der sikkert stammer fra det Huskapel, som utvivlsomt fandtes her i Forbindelse med *Ridder Niels'* gamle Gaard, der jo ved hans Gavebrev kom til at danne de første Rammer om Franciskanerklosteret i Horsens.

Der bør derfor ikke herske Tvivl om, at det er med Rette, naar det fra flere Sider hævdes, at Klosterkirken i sine Mure rummer Partier, der er ældre end noget andet Bygningsværk i Horsens Købstad.

2. KIRKENS NUVÆRENDE SKIKKELSE

Klosterkirken i sin nuværende Skikkelse er opført af røde Munkesten paa profileret Granitsokkel og bestaar af et ca. 27 m langt, 17 m

1. Klosterkirken, 1945.

bredt treskibet Langhus og et ca. 20 m langt, 7,5 m bredt Kor, og i Fortsættelse af Langhusets Sideskibe findes der paa begge Sider af Koret tilbygget Begravelseskapeller, hvoraf det sydligste er det største.

Langhusets Højskib saavel som det sydlige Sideskib har fem, Koret og det nordlige Sideskib fire Krydshvælvingsfag, hvis Ribber hviler paa Konsoller eller paa „Søjler", der er afsluttet med Kapitæler. Ogsaa det nordre Begravelseskapel har Hvælvinger, medens det søndre har Bjælkeloft. — Gulvbelægningen bestaar af Klinker med paatrykte Mønstre.

Murene mellem Højskib og Sideskibe hviler hver især paa fem Arkadebuer og er foroven forsynet med Triforieblændinger. — De gotiske Vinduer har murede Sprosser med blyindfattede Ruder. Højskibet og Sideskibene har hver især sit særskilte af Bly tækkede Tagværk. Over Skibets Østende findes en slank Tagrytter, hvor Kirkeklokken nu har sin Plads. Adgang til Rummet over Hvælvingerne sker gennem det med et mangesidet Spir forsynede tikantede Trappetaarn ved Nordøst hjørnet af Koret.

Kirken har to Indgange, Hovedindgangen med Forstue helt mod Vest i det nordre Sideskib og en anden paa Sydsiden helt mod Øst lige ved Koret. — Opvarmningen sker fra et moderne Varmtvandscentralvarmeværk, og der findes installeret saavel Gas som elektrisk Lys.

Dette Bygningsværk er et Produkt af en Række Tilbygninger til Franciskanernes første Kirke, en Nyopførelse efter Ildebrand og en Række mere eller mindre vellykkede og omfattende Restaureringer.

3. DEN OPRINDELIGE KLOSTERKIRKE

Den oprindelige Klosterkirke bestod — som det forøvrigt let lader sig konstatere — af en eenskibet senromansk Langhusbygning med Bjælkeloft. Murene over Sideskibshvælvingerne viser saaledes oppe under Gesimsen Spor af denne den ældste Kirkes svagt tilspidsede Vinduer, som baade paa Nord- og Sydsiden var samlet i tre Grupper med tre i hver — alle i samme Højde. Over disse Spor af Vinduer findes paa Nordsiden en Frise, bestaaende af bruntglasserede Teglsten, og paa Sydsiden et velbevaret dobbelt Savsnit, som jo fortsætter et Stykke hen ad Ydersiden af Korets Sydmur.

Hvorledes Indgangsforholdene ved den ældste Kirke var ordnet, vides ikke. Indgangsdør paa Nordsiden fandtes naturligvis ikke, men alt tyder paa, at der paa Korets Sydside har været en Dør, hvorigennem der var Forbindelse mellem Kirken og den dermed forbundne Østfløj af Klosteret. Den nuværende Indgangsdør paa Sydsiden er af langt senere Oprindelse — sandsynligvis fra „Restaureringen" 1737—38. Oprindeligt fandtes der over denne Dør indmuret en Granitsten med følgende Inskription:

„Her høres Sandheds Ord og Jesu rene Lære,
her muntres Sjæle op til Gudsfrygt, Dyd og Tro,
min Christen, kom herind. Du vil et Vidne være
om Fryd i Herrens Huus, om Sjælens sande Ro".

4. UDVIDELSEN VED AAR 1400

Den oprindelige Klosterkirke var dog ikke i Stand til i Længden at tilfredsstille Franciskanerordenens Behov, hvorfor den i den gotiske Bygningsperiode blev grundigt ombygget.

Antagelig omkring Aar 1400 blev Koret forlænget og dets Mure forhøjet, og samtidig blev det forsynet med den smukke med Blændinger forsynede Østgavl (Billede Nr. 3) og de store gotiske Vinduer, ligesom Korets Indre blev overhvælvet med de fire rigt profilerede Krydshvælvinger, der hviler paa smukt skulpterede Konsoller af Kridt eller Sandsten. Ved Korets Nordøsthjørne opførtes det lille tikantede Trappetaarn paa cirkelrund, granitklædt Underbygning med profileret Sokkel.

2. Kirkerummet med Koret og Alteret i Baggrunden, 1945.

Samtidig blev Højkirkens Mure forhøjet med ca. 3 m nyt Murværk, og den gamle Murs oprindelige Tredeling blev erstattet med en Inddeling paa Grundlag af fire Vinduesfag, som forsynedes med gotiske Højkirkevinduer, der dog ikke førtes ned i de gamle Murpartier.

Efter alt at dømme var det Meningen samtidigt at erstatte Skibets Bjælkeloft med fire Fag Hvælvinger og udvide Skibet med Sideskibe, men af en eller anden Grund blev Realisationen af denne Plan opgivet, og da man henimod Slutningen af den katolske Tid stod overfor at skulle fuldføre Kirken, foretrak man at gaa frem efter andre Retningslinier.

5. GENOPFØRELSEN EFTER BRANDEN 1497

Det var rimeligvis efter Klosterbranden 1497, som man endnu ved Restaureringen 1888—92 fandt Spor af paa de gamle Mure, at denne Fuldførelse af Klosterkirken fandt Sted. — Skibet blev da forlænget med et Fag mod Vest og forsynet med fire Fag plumpe Krydshvælvinger, der blev anbragt et Par Meter lavere end Hvælvingerne i Koret, idet man fulgte Murenes gamle Tredeling uden at tage Hensyn til den ved Aar 1400 foretagne Ombygnings smukke Vinduesanbringelser.

Samtidig blev Højkirkens Mure gennembrudt og forsynet med Arkadebuer, ligesom Sideskibene, hvoraf det sydlige dog foreløbigt kom til at tjene som Fratergang eller Klosteromgang, blev tilbygget, og sand-

synligvis var det under samme Ombygning, at alle tre Skibe fik det fælles Tagværk, som ses paa ældre Billeder af Kirken.

Noget Taarn har Klosterkirken sikkert aldrig haft. I alt Fald bærer hverken Bygningsrester eller bevarede Dokumenter Vidnesbyrd om et saadant. I Klostertiden maa Klokkerne derfor sikkert, ligesom Tilfældet var ved forskellige andre af Franciskanernes Klosterkirker, f. Eks. den i Svendborg, have været anbragt i eller paa Kirkens Vestgavl.

6. ISTANDSÆTTELSEN EFTER REFORMATIONEN

Klosterkirken naaede altsaa ikke i den katolske Tid at faa den Skikkelse, man havde tilsigtet ved Ombygningen omkring Aar 1400, og desværre udsattes den jo under Franciskanernes Vanrøgt i de sidste vanskelige Aar før Reformationen for Forfald i en saadan Grad, at den, da Byen overtog den, omtrent var faldefærdig. Det var derfor ogsaa meget belejligt for Borgerne, at Kong *Christian den Tredie* ved Gavebrevet af 28. Juni 1540 gav dem Tilladelse til at „nederbryde then gamble Kierche, som kaldis Wor Fruue Kierche", d. v. s. sandsynligvis Resterne af Sognekirken i Lovby, „og nyde Kalck, Stien, Timber, Klocher og anden Del til at opbygge deris Saagnekierche meth".

Derved tilvejebragtes Midler, saaledes at de værste Mangler kunde afhjælpes, men i helt forsvarlig Stand blev Kirken først bragt, efter at Kongen „til Kirkens Bygning og Forbedring" havde overladt Byen Kronens Korntiende af Nebsager Sogn for Aarene 1590—96. Der er saaledes Grund til at antage, at Klosterkirken ved Udgangen af Reformationsaarhundredet præsenterede sig i en nogenlunde forsvarlig Stand, men desværre fik den jo i de følgende halvandet Hundrede Aar atter Lov til at forfalde.

7. „RESTAURERINGEN" 1737—38

Ved en paa Foranledning af daværende Kirkeværge, Vinhandler *Jochum Hansen Rodenborg*, der senere adledes under Navnet *de Lichtenhjelm*, i Aaret 1736 afholdt Synsforretning, ved hvilken en Del af „de mest ansete Købmænd, Borgere og Haandværkere i Overværelse af Provsten og Magistraten" var kommet til Stede, blev det saaledes konstateret, at Hvælvingerne næsten var faldefærdige, Sydmuren var trykket udad og revnet fra øverst til nederst. Taget var forfaldent, og Inventaret var saa godt som helt ubrugeligt.

I Aarene 1737—38 blev Kirkebygningen og Inventaret derfor Gen-

3. Kirkens Østgavl.

stand for en ret grundig Reparation, som medførte store Udgifter. Alene til Reparation af Korets Mure og Hvælvinger medgik ikke mindre end 57 Td. Kalk, „12 Fag Spærværk" blev fornyet, og som Arbejdsløn fik Murermesteren udbetalt 430 Rdl., Blytækkeren 180 Rdl. 2 Mrk. 7 Skl.

Men under denne Reparation mistede den gamle Kirke i væsentlig Grad sit karakteristiske Præg (Billede Nr. 4). Saaledes forsvandt saa at sige samtlige Ydermurenes arkitektoniske Prydelser, idet store Partier af Murene, f. Eks. hele Sydmuren, blev skalmuret med gule Mursten, og samtidig blev Kirkens Sydside forsynet med smaa rundbuede, Nordsiden med store, dels rundbuede, dels spidsbuede Vinduer, og store Partier af Blytaget blev erstattet med Tegltag. — Man blev derfor ogsaa i det følgende halve Aarhundrede Vidne til, at Borgerne efterhaanden mere og mere tabte Interessen for den gamle Kirke, trods det at den dog i mere end et kvart Aartusinde havde gjort Tjeneste som Byens Hovedkirke.

8. BYENS HOVEDKIRKE FRA 1532 TIL 1794

Ved sit Gavebrev, der var dateret Gottorp, „Søndag efter Sct. Mortens Dag", d. v. s. 17. November 1532, havde Kong *Frederik den Første* skænket Klosterkirken til Horsens By som „een Saagnekirche", og som saadan tog Borgerne den i Besiddelse ved Udgangen af dette Aar, efter at de den 29. December havde drevet alle Munkene ud af Klosteret.

Før Reformationen havde Horsens aabenbart hørt til Lovby Sogn og Lovby Kirke og maa have haft Sognepræsten derude som Sogneherre. Et Horsens Sogn med særlig Sognepræst og Sognerettigheder oprettedes formentlig først efter Reformationen, da Lovby Sogn blev nedlagt.

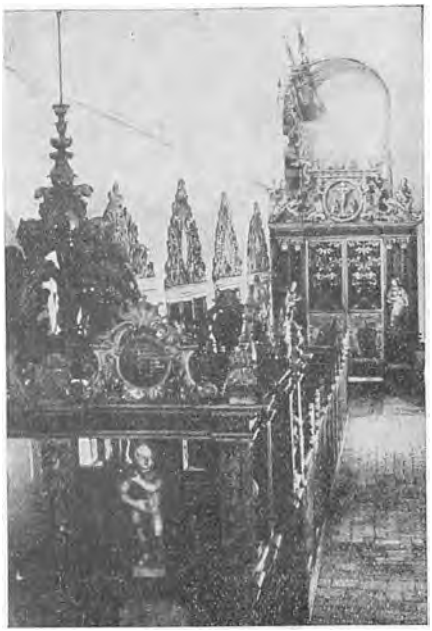
4. Kirken efter „Restaureringen“ 1737—38

Klosterkirken blev altsaa *Horsens Købstads første Sognekirke.*

I det første Aarhundrede efter Reformationen delte den dog sammen med Sct. Ibs Kirke Æren af at blive benyttet til kirkelige Handlinger af enhver Art, men fra 1632 afholdtes alle Højmessegudstjenester i Klosterkirken, medens Sct. Ibs Kirke kun blev benyttet til Aftensangsgudstjenester.

9. KLOSTERKIRKEN NEDLÆGGES SOM EGENTLIG KIRKE

Som Tiden gik, blev Klosterkirken imidlertid igen mere og mere brøstfældig, og omkring 1790 var den blevet saa forfalden, at den nødvendigvis enten maatte underkastes en meget grundig Restaurering eller ogsaa nedlægges som Kirke, og da Kirkebesøget var svundet ind i en saadan Grad, at den ene Kirke var mere end tilstrækkelig for Byen, foretrak man af økonomiske Grunde det sidste. Fra 24. Januar 1794 blev Sct. Ibs Kirke, eller, som den fra da af blev kaldt, Vor Frelsers

5. Det sydlige Sideskib med Daabsindelukket og Nicherne, ca. 1880.

Kirke, ophøjet til Sognekirke, medens Klosterkirken blev degraderet til at være Ligkapel og Reservekirke. Under Krigen 1848—50 blev den tillige benyttet som Depot for Hæren og som Lazaret.

Omkring 1862 blev Klosterkirken underkastet en foreløbig Reparation, for at den under den projekterede indre og ydre Restaurering af Vor Frelsers Kirke 1864—66 og 1879—80 igen kunde benyttes til Gudstjenester. Ved denne Lejlighed blev der paa Muren i det nordre Sideskib, ca. 1,5 m fra Gulvet, fremdraget et langt $^3/_4$ m højt Freskomaleri fra det 15. Aarhundrede, forestillende Scener af Lidelseshistorien, ligesom der paa Korets Østvæg blev fundet et Maleri, forestillende den hellige Christoforus, og paa Hvælvinger og Ribber fandtes enkelte Dekorationer. Men bortset fra Christoforusmaleriet er intet af alt dette bevaret til vore Dage.

10. SOGNEKIRKE IGEN FRA 1894

I 1880'erne, da Byens Vækst havde gjort Spørgsmaalet om en Sognedeling og Tilvejebringelse af yderligere en Sognekirke brændende, blev Opmærksomheden igen henledt paa Klosterkirken. Den gamle Kirke var da meget forfalden, og man var klar over, at det vilde være det billigste at bygge en helt ny Kirke, men af historiske Grunde foretrak man dog at søge Klosterkirken restaureret. Det blev overdraget til Professor *H. B. Storch* at udarbejde de fornødne Planer, og efter at alle Formaliteter var bragt i Orden, blev Kirken under hans Ledelse, men med Arkitekt *H. F. I. Estrup* som Konduktør underkastet en grundig og omhyggelig Restaurering, som resulterede i, at Kirkebygningen fremstod i den Skikkelse, som saa aabenbart havde foresvævet dens Bygmestre ved den omkring Aar 1400 foretagne Ombygning. Ved denne

Restaurering fremdroges paa Korets Nordmur et Par adelige Vaabenskjolde fra Tiden omkring Aar 1400.

Denne Ombygning, der havde medført en Udgift paa godt 115,000 Kr., var tilendebragt i April Maaned 1892. Den 21. Januar 1894 blev Klosterkirken, i den Skikkelse, den har i Dag, indviet som Sognekirke for Horsens Klostersogns store Menighed, og dermed var den gamle Kirkes Renæssance indledet.

Kirkens Inventar og Ornamenter

1. KLOSTERKIRKEN SOM BYENS PANTEON

Ligesom der i forskellige af Europas Storstæder findes et Tempel eller en Kirke — et saakaldt Panteon — hvor en Række af den paagældende Nations Stormænd har fundet deres sidste Hvilested, og hvor Væggene er smykket med Malerier o. l. til Illustration af bemærkelsesværdige Begivenheder i Landets Historie, saaledes har ogsaa Horsens sit Panteon — Klosterkirken — hvor Byens Stormænd i gamle Dage fandt deres „Lejrsted", og fra saa at sige hver Plet og hvert Stykke af Kirkens Inventar er det, som om Historiens Muse holder Mindetale til os, saa om en, saa om en anden, navnlig af det 17. og 18. Aarhundredes Horsens-Stormænd.

Som Kirke, oprindelig for katolske Munke, har Klosterkirken selvfølgelig fra først af været udstyret med Inventar og Ornamenter af katolsk Oprindelse, men heraf er nu kun Altertavlen og Munkestolene i Koret tilbage. Det øvrige var allerede forsvundet inden Udgangen af det 16. Aarhundrede.

Det nuværende egentlige Kirkeinventar, Epitafierne m. v. stammer væsentligt fra det 17. og 18. Aarhundrede: Horsens Købstads Glansperiode, da Stadens Stormands-Dynastier kappedes om at bygge deres By og smykke deres Gudshuse, samtidigt med at de ganske vist ogsaa søgte at sætte sig selv Mindesmærker, der over for Efterslægterne kunde vidne om deres store og gode Gerninger.

2. ALTERET

Af alt Kirkens Inventar indtager Alteret (Billede Nr. 15), som det sig hør og bør, Pladsen som det prægtigste og ejendommeligste. Det stammer fra Tiden lidt før Aar 1500.

6. Den sydlige Side af Koret, ca. 1880.

Alterbordet, paa hvis Stenplade Navnet „*Bodil Hansdatter, sal. Johan Andersens*“ samt Datoen „1674, 22. May“ findes indhugget, er dækket af et smukt Alterklæde, der dækker en paa Alterbordets Forside anbragt Inskription, som beretter, at nævnte *Bodil Hansdatter* „Gud til Ære, Kierchen til Zirat og andre Christne til et gott Exempel“ har ladet „dette Altar med *Dugue og Altarklæde* beklæde“ som Erstatning for det, hun og hendes Mand tidligere havde foræret, men som „aff it forbandet Menniske var blevet bortrøffuet oc bortstjaalit“. — Indskriften slutter med det ikke just særlig fromme Ønske, at „alle de Forbandelser, som er skreffune i Mosis Lofue, maa offuerkomme den, som dette Altars Klædning bortstiæler eller det til anden Brug forvender“. —

Paa Alterbordet staar en *syvarmet Lysestage* og to andre nydelige *Alterstager*, der hver især bæres af tre liggende Løver. Graverede Indskrifter fortæller, at disse to Stager er „skænket Klosterkirken af Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn Anno 1892“. — Derimod er den paa Fortegnelsen over „Klosterkirkens Ornamenter 1711“ nævnte „*Svanningii Bibel* i to Parter, foræret af Sognepræst Mag. *Anders Vinding*“ og den „liden *Kalk og Disk*, inden i forgyldt, foræret af *Broder Lichtenberg* og hans Kiæreste *Dorthe Diederichsdotter Cordsen*“, forlængst forsvundet.

Den dejlige *Altertavle* (Billede Nr. 8) er af senromansk Skabstype. De to bevægelige Fløje blev tidligere i Fastetiden lukket frem foran Midterskabet. Paa Horsens Museum findes endnu en Del Træplader, forsynet med malede Motiver fra Lidelseshistorien. Disse Plader var oprindeligt opstillet bag ved Alterfløjene her, hvis Bagside ligeledes var prydet med Billeder af Scener fra Lidelseshistorien, saaledes at

7. Kirkerummet, set fra Orgelpulpituret, 1945.

Altertavlen, naar Fløjene var tillukket, altsaa viste en samlet billedlig Fremstilling af Jesu Lidelseshistorie.

Saavel Midtertavlen som Fløjene er foroven prydet med smukke forgyldte Ornamenter. Paa Midtertavlens Frontspids findes saaledes en udskaaret Fremstilling af Kristus med Sejrsfanen, anbragt mellem to Engle, og paa Fodstykket ses et Billede af de hellige tre Konger, tilbedende Jesus-Barnet.

Begge *Fløjene* er ved et Baand tværs over Midten delt i to Afsnit, og heri er anbragt Statuetter af de 12 Apostle samt fire Helgener, nemlig *Sct. Franciskus, Sct. Nicolaus, Sct. Antoni de Padova* og *Sct. Katharina,* der i Haanden holder det Sværd, hvormed hun blev henrettet. I Apostelrækken er Judas dog erstattet med Paulus.

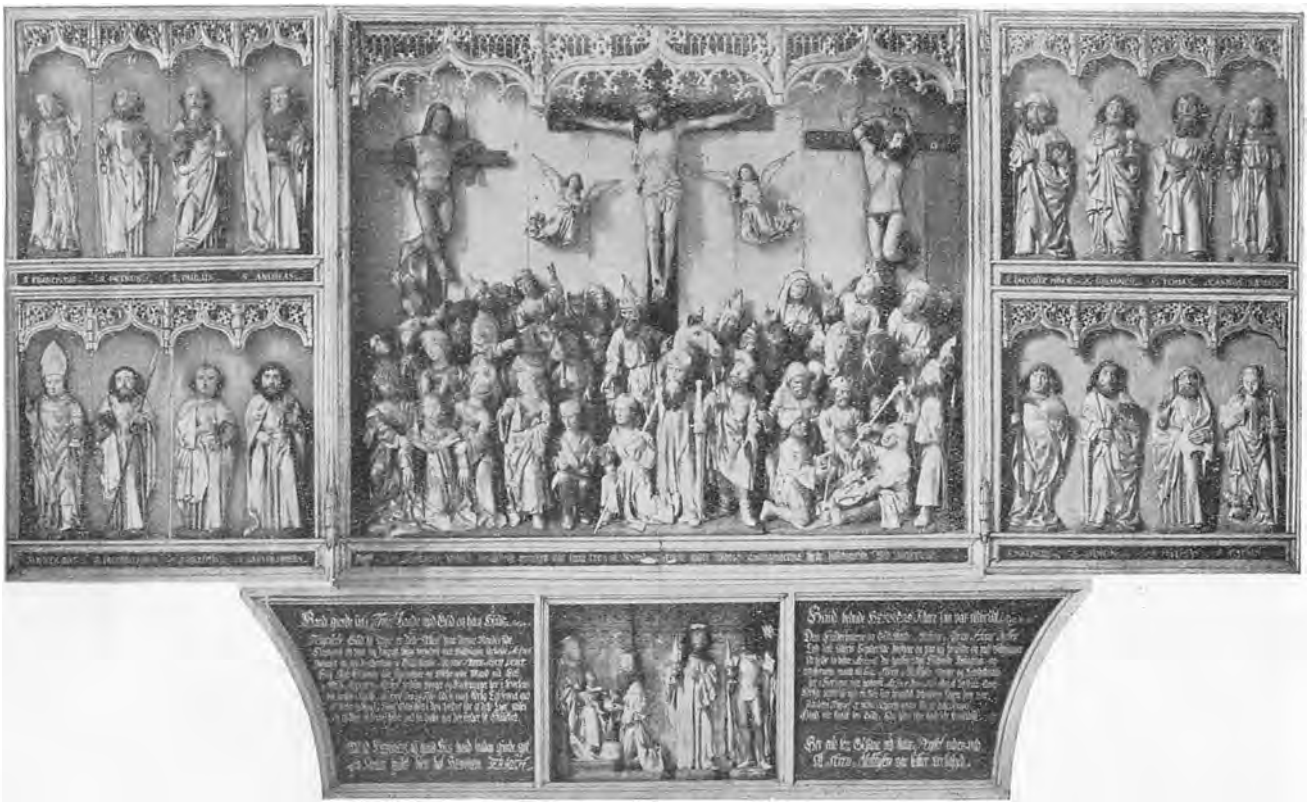
Alterets *Midtertavle* er et ualmindelig smukt og værdifuldt Billedskærerarbejde med stærkt forgyldte Figurer, forestillende *Jesu Korsfæstelse,* der overværes af en talrig Forsamling af Mænd og Kvinder — over tredive Figurer, hvoraf seks er til Hest — en Fremstilling og Gruppering, der virker overordentlig levende.

I Midten af Billedet ses *Kristus* hængende paa Korset mellem de to Røvere, og paa hver Side af ham ses en svævende Engel med en Skaal i Haanden, opsamlende Blodet fra Jesu Vunder. — Rytteren, der holder ved Korset, forestiller *Pilatus* i det Øjeblik, da han beordrer Skriveren til at udfærdige Pergamentet med Inskriptionen: „Jesus af Nazaret, Jødernes Konge!"

I Forgrunden af Billedet staar Ypperstepræsten *Kaifas,* der har et vældigt Sværd i Haanden. Til højre ses fire *Landsknægte,* ivrigt optagne af at spille Terning om Jesu Kjortel, og til venstre ser man Jesu Moder, *Maria,* overvældet og segnefærdig, men støttet af *Johannes* og en af Kvinderne, hvis Træk bærer Præg af inderlig Medlidenhed. *Maria Magdalene* staar sorgbetynget ved hendes Side, og i Baggrunden ses en Gruppe bedende Kvinder.

Af et Par — forøvrigt ret smagløse — *Inskriptioner* for neden under Midtertavlen ses, at Altertavlen i Aaret 1706 blev „stapheret og paany forgyldt samt med Billedskærerarbejder forbedret" paa Foranledning af de to Veninder, „de hæderbaarne oc gudfrycktige Matroner", *Maren Pedersdatter Stauning* og *Karen Hansdatter Lottrup,* Enker efter de to „høyacktbare oc velfornehme Handelsmænd", *Mads Jørgensen Kølholt og Søren Malthisen.*

Hvem, der har udskaaret Altertavlen, vides desværre ikke. Men

8. Altertavlen.

efter Traditionen skal den være udført paa en Horsens-Mesters Værksted af en ung *Billedskærerlærling*.

Navnlig Gruppen til venstre synes at have haft den unge Billedskærers særlige Interesse. Jomfru Maria-Figuren skal han da ogsaa have udført under Inspiration af sin Mesters unge Datter, som han, til Trods for at de i Virkeligheden var Søskende, elskede over alt andet paa denne Jord. Jomfru Maria er i alt Fald fremstillet som skønnere end nogen anden af Gruppens Kvinder, og medens hun jo i Virkeligheden maa have været en „Matrone" paa ca. 50 Aar, fremtræder hun her som en purung Pige.

Det er denne *Tradition* i Forbindelse med den uden for Korets Sydmur opstillede *Tympanon* med Billedet af Kristus, velsignende to smaa Børn — et Billede, der godt med lidt Fantasi kan tolkes som en Nonne med to Hundehvalpe, samt det af *J. M. Thiele* i „Danske Folkesagn" gengivne Sagn om *„Den indmurede Nonne"*, der har afgivet Stof til den i sin Tid meget læste Fortælling *„Billedhuggerens Datter"*, der blev trykt og udgivet som Bog i 1852 og 1875 og senere gengivet som Dagblads-Feuilleton.

Alterskranken er, som det fremgaar af to paa denne anbragte Skjolde, i Aaret 1683 skænket af *Anne Sørensdatter Winther*, Enke efter Thomas Knudsen og Nicolai Poulsen, og forbedret 1729 af Handelsmand *Diederich v. Ham* og Hustru, *Kirsten Jochumsdatter Rodenborg*.

3. MUNKESTOLENE

Et andet smukt Minde fra den katolske Tid har Klosterkirken i de gamle Munkestole (Billede Nr. 11), der ligesom Altertavlen stammer fra Tiden lidt før Aar 1500.

De gamle Stole, der udgør to Rækker — en paa hver Side af Koret, hver med ni Sæder — er paa Endestykkerne, de afsluttende Opstandere, prydet med saakaldte Kraber, Fialer, Kors, Passionsblomster og andre smukke Billedskærerarbejder, f. Eks. Billeder af forskellige Apostle, flere Franciskanermunke og Helgener.

Paa den sydlige Stolerækkes Endestykke ses udskaarne Billeder bl. a. af Helgenen *Bernhard af Siena* (Billede Nr. 9), der har en Bog i venstre og en Medaillon med Jesu Monogram i højre Haand, og ved hans Fødder staar tre Bispehuer. Endvidere ses her et Billede af Jomfru *Maria* med Barnet og *den hellige Klara*, der har en Stav i højre og en Monstrans i venstre Haand. Paa Endestykkerne af den nordre Stole-

række findes bl. a. et af Trappeopgangen til det Schmidtske Kapel næsten skjult Billede af selve Klosterets Værnehelgen, *Sct. Franciskus*, endvidere *Antonius af Padova* (Billede Nr. 10), holdende et Skjold med 3 Fisk, samt *Sct. Katharina af Alexandria* med et Marterhjul i venstre og et Sværd i højre Haand — den kristne Prinsesse, der blev dømt til Døden paa Marterhjul, men, da Lynet slog ned og splintrede dette, blev halshugget med Sværdet.

9. Den sydlige Række Munkestole.

Flere af disse Figurer blev af Byens Indvaanere i fordums Tid opfattet og fortolket efter Folkets egen Opfattelse. — Sct. Antonius blev saaledes opfattet som en gammel Kone, der havde solgt Sild i Horsens og for den indvundne Fortjeneste havde ladet Kirken opføre.

Stolene er forsynet med et højt Rygparti og en foranstaaende lav Pult, hvorpaa Munkene kunde anbringe deres hellige Skrifter. Under tre af Stolesæderne findes endnu bevaret de udskaarne Menneskehoveder (Billede Nr. 10), hvorpaa Munkene fandt Hvile, naar de under visse Ceremonier skulde „staa" op.

Øverst paa Stoleryggenes afsluttende Opstandere findes udskaarne Billeder af fire adelige Vaabenskjolde, tilhørende Slægterne *Manderup* til Barritskov, der havde to Uldsakse i Skjoldet, og *Væbner* til nuværende Vaabensholm i Føvling, der havde en væbnet Arm i Skjoldet. De to andre Skjolde er *Erik Ottesen Rosenkrantz's* til Boller og hans Hustru *Sophie Gyldenstjernes*. — Paa Grundlag heraf har Sagkyndige ment at kunne fastslaa, at Stolene er bekostet af Rigshofmester *Erik Ottesen Rosenkrantz*, d. 1503, og hans Hustru samt *Niels Manderup* til Barritskov, en Efterkommer af Klosterets Stifter, og hans Hustru af Slægten *Væbner*.

10. Detail af den nordlige Række Munkestole.

Ogsaa langs Sydmuren, mellem den sydlige Række Munkestole og Gitterværket, fandtes tidligere fem Munkestole af samme Form som de forannævnte, men noget lavere. De er nu anbragt ved Højkirkens Vestgavl.

4. PRÆDIKESTOLEN

Indtil 1794 ejede Klosterkirken et af vort Lands smukkeste Billedskærerarbejder, nemlig den Prædikestol, der nu gør Tjeneste i Vor Frelsers Kirke, men som Horsens-Mesteren *Peder Jensen Kolding* paa Foranledning af Raadmand *Johan Andersen* og Hustru *Bodil Hansdatter*, „Gud til Ære, Kierken til Zirat", udførte i Aarene 1667—70 til Klosterkirken. Det er uden Sammenligning det største og smukkeste af de Værker, der udgik fra denne, Grundlæggeren af „Horsens-Billedskærerskolens" Værksted — kraftigt og fast opbygget, som det er, og forsynet med en Mængde Figurer og dekorativt Snitværk i forskellige kostbare Træsorter.

Paa den indvendige Side over Døren til denne Prædikestol findes en Inskription, der slutter saaledes: „Men hvo denne Sted och Predickestoel i nogen Maader rører den til nogen Skade eller Forargelse, offuer hannem huille alle de Forbandelser, som staar schreffuit i Mosis Low, och ald Folchit siger Amen!" — Men til trods herfor blev denne, Horsens Kirkernes afgjort største Prydelse, den 24. Januar 1794 beordret overflyttet til Vor Frelsers Kirke, og trods Haandværkernes store Betænke-

ligheder ved at forgribe sig paa den fandt Overflytningen virkelig Sted. Til Gengæld blev Vor Frelsers Kirkes gamle Prædikestol overflyttet til Klosterkirken.

Denne Klosterkirkens nuværende Prædikestol (Billede Nr. 2 og 7) er, som det fremgaar af en udskaaret Inskription, indvendig i selve Stolen, foræret til Sct. Ibs, nu Vor Frelsers Kirke, antagelig i Tiden 1550—75 af Anders Olsen og Hustru, Sedel Jørgensen, d. v. s. sandsynligvis den rige Handelsmand, *Anders Skoning*, der nævnes sidste Gang 1556, og Hustru, *Sidsel Jørgensdatter*, der levede saa sent som 1588. — Omkring Aar 1650 blev den forsynet med den bærende Figur. Samtidig blev den forsynet med Himlen og Snitværket i Felterne og paa Stolens Hjørner, hvilket sandsynligvis alt sammen blev udført af *Peder Jensen Kolding*. Sin nuværende Skikkelse fik Prædikestolen dog hovedsagelig først 1742, da Negotiant *Jens Jørgen Lindvig* bekostede Trappepanelet og Opgangsdøren udført og — som det ses af den indvendigt over Døren anbragte Inskription — „lod den med Billedskærerarbejder forbedre og overalt staffere". Men ogsaa 1794, da man overflyttede den til Klosterkirken, blev den i flere Henseender forbedret.

Den gamle, ikke helt uinteressante *Prædikestol*, hvorover der altsaa er anbragt en smuk Lydhimmel, er det ældste lutherske Inventar i Klosterkirken. Den er udført af Egetræ og bæres af en Kvindefigur, Jomfru Maria med Jesusbarnet paa Armen og et andet Barn ved Siden. Ydersiden af Stolen er delt i fire Felter. Heri er anbragt fire udskaarne Figurer, der forestiller *Moses* med de to Stentavler i Hænderne, *Aron*, *Johannes Døberen* med et Kors i venstre Haand og Apostlen *Peter*, der har en Bog i venstre og et Sværd i højre Haand. Mellem Felterne staar som Midterfigur *Christus* med Verdenskuglen i Haanden, og ved hver Side af ham staar to *Evangelister*. Desuden er Prædikestolen og Lydhimlen smykket med forgyldte Ornamenter, udskaarne Englehoveder og Evangelisternes Symboler: Mennesket (Mathæus), Løven (Markus), Oksen (Lukas) og Ørnen (Johannes), ligesom der paa Trappepanelet findes malede Billeder af nogle af Apostlene.

5. DØBEFONTEN

Den oprindelige *Døbefont* havde, som det ses af en gammel Kirkeregnskabsbog, Plads ved Kirkens vestre Gavlmur under Vinduet — altsaa efter gammel Skik nær ved Kirkens Hovedindgangsdør. Den nuværende romanske *Granitdøbefont* (Billede Nr. 11), smykket med Dyre-

11. Fra Koret.
Bl. a. Døbefonten og Borgmester A. Jørgensens Epitafium.

figurer og Rebsnoninger paa Kummen, blev bekostet 1716 af Borgmester *Stephen R. Hofgaard* og opstillet over for Prædikestolen i det sydlige Sideskib ved Siden af Indgangsdøren i det Daabsindelukke (Billede Nr. 5), som Borgmesteren samtidig bekostede opstillet der.

Det pragtfulde *Sølv-Daabsfad*, der i Aarene 1794—1926 blev benyttet i Vor Frelsers Kirke, er smedet af Horsens Sølvsmeden *Mogens Thommesen Løwenhertz*, og — som det fremgaar af Inskriptionen paa Randen — skænket 1719 til Klosterkirken af Borgmester Hofgaards Enke *Bodil J. Høgsbro*. —

Ved Restaureringen af Kirken o. 1890, da Stolerækken i det søndre Sideskib blev udvidet mod Øst til Døren, blev Døbefonten igen flyttet, nemlig til den nuværende Plads i Koret, og samtidig blev *Daabsindelukket* flyttet hen i Østenden af det nordre Sideskib, hvor det fremdeles har sin Plads.

6. DAABSINDELUKKET

Dette *Daabsindelukke* (Billede Nr. 12), der altsaa ikke benyttes mere, er — som det fremgaar af Inskriptionerne — bekostet 1716 af Borgmester *Stephen R. Hofgaard* og udført ved hans Enke *Bodil J. Høgsbro's* Foranstaltning af Horsensmesteren *Jørgen Arentzen Slache*. Det er udskaaret i Egetræ og udstyret med Englefigurer og barokke Akantusornamenter. Facaden afsluttes foroven af en pragtfuld, stolpebaaret Gesims, der er kronet med to Indskriftsfelter og et Relieffelt med et udskaaret Billede, der symboliserer Daabens Indstiftelse. Stolperne markeres over Gesimsen af en Akantus-Bladknop med en Vindrueklase, og oven over det hele svæver den pragtfulde *Fonthimmel* med

de stærkt bevægede Englebørn, der gør det hele meget virkningsfuldt. Over Døren læses følgende Linier:

„Her kom jeg ind, en syndbebyrdet Træl,
men ud igen en himmelkaaren Sjæl".

Dette Billedskærerarbejde, der er rigt paa Detailler og er udført med stor teknisk Dygtighed, passer fortræffeligt ind i Kirkerummet og er anbragt med fornøden Respekt for Helhedsvirkningen.

7. KIRKESTOLENE

Langs de tre Gange op gennem Højkirken er anbragt fire Rækker *Kirkestole* (Billede Nr. 2 og 7), der er foræret Kirken ved forskellige Lejligheder af nogle af Menighedens Mænd eller Kvinder.

Omkring Aaret 1690 blev *Kvindestolene* saaledes skænket af Raadmand *Urban Jacobsens* Hustru, *Bodil Olufsdatter,* men ved „Restaureringen" af Kirken 1738 blev samtlige *Stolestader* „ved *Gerhard de Lichtenbergs* Foranstaltning og paa hans Bekostning" repareret og delvis fornyet samt malet og dekoreret med en Række tit underlige, barokke, symbolske Billeder og forklarende Smaatekster paa Laagerne — alt udført af Maleren *Morten Chr. Trane.*

Et af disse Billeder forestiller saaledes et Skib i rum Sø med Skipperen paa Dækket, hivende i et Lod. Nedenunder læses de to Linier:

„Kan nogen Lod naa Bund,
hvor der er ingen Grund".

Paa et andet Billede ses en Mand, der staar og ser ned i en Ligkiste, hvori der ligger et Skelet, og derunder læses:

„Kan Du af disse Been,
se, hvad han var for een".

Et Billede (Billede Nr. 13) forestiller en Dværg, der staar paa et Bjerg og rækker Haanden op imod Maanen. Ved Siden af Bjerget staar en Kæmpe, der siger:

„Kunde Du ved Maanen røre,
bliver Du dog ikke større!"

Og paa et fjerde Billede ses en Mand med en Terrin, hvis Laag han løfter op, og derunder ses Rimet:

„Det udvortes ringe agtes,
naar det skjulte ret betragtes!"

Ved samme Restaurering af Kirken blev der, iflg. en gammel Stolestadeprotokol — „for at faa Kirken bragt det mest mulige under Egalik

12. Daabsindelukket.

samt for at faa Lyset i Kirken ad det Vindue, som Pulpiturets Bygning skjuler" — nedbrudt et Pulpitur med tre lukkede Stole, hvor der var Plads til ialt 17 Personer. — Samtidig blev der „dannet Nicher i den søndre Kirkemur (Billede Nr. 5) med Plads til 14 lukkede Stole". Men disse blev fjernet og Nicherne tilmuret ved Restaureringen omkring Aar 1890, da den nuværende Placering af Kirkestolene blev foretaget.

Før Istandsættelserne og Restaureringerne i det 19. Aarhundrede var Kirken rig paa Pulpiturer og lukkede Stole. Herom minder f. Eks. følgende Indskrifter: Chr. Laurentii. 1592. — A. J. V. 1623. H. L. 1626. — Andreas Georgii. 1620. — Erasmus Severiin. 1621 og Jochum H. R. MDCCXXXVII (1737). Men de er nu alle forsvundet.

8. KIRKEKLOKKEN

Klosterkirken blev naturligvis straks efter Opførelsen forsynet med en *Klokke*. Men derom berettes forøvrigt intet i de gamle Dokumenter. Der fortælles her kun om ialt tre Kirkeklokker, der gennem Aarene efterhaanden fra den gamle Kirkes Gavl eller Tagrytter med deres Klang har søgt at tale til Menighedsmedlemmernes Hjerter.

Den ældste af disse havde følgende Inskription:

„Anno 1727, da Magister *Jesper Norup* var Sognepræst — Magister *Laurids Fogh*, Medtjener — *Morten Cordsen* Borgmester — *Thomas Panck* og *Hans Rodenborg* Raadmænd — *Claus Cordtsen* og *Rasmus Wulff* Kirchewærgere — er denne Kloche omstøbt i København af *Hendrich Thessin.*"

Paa modsatte Side læstes: „*Gloria deo in Exelsis*" og derunder fandtes et Bladornament og Kong *Frederik den Fjerdes* Monogram samt

13. Et af M. C. Tranes Billeder paa Kirkestolene.

følgende af Rektor, Magister *E. Bredahl* forfattet Text:

„Ved Lyd og Klang om Kirkegang
jeg Byens Folck paaminder.
Lyksalig er da een og hver,
som villig sig indfinder."

Denne Klokke gjorde Tjeneste, indtil den efter ca. 100 Aars Forløb blev erstattet med den Klokke, der — som da ubrugelig til sit Formaal — i August 1931 blev nedtaget og anvendt som en Del af Mindesmærket for Klostersognets første Sognepræst, Pastor *Thordur Tomasson,* paa dennes Grav paa Vestre Kirkegaard i København. Klosterkirkens nuv. Kirkeklokke, der er støbt af de *Schmitske Støberier* i Aalborg, blev ophængt i August 1931.

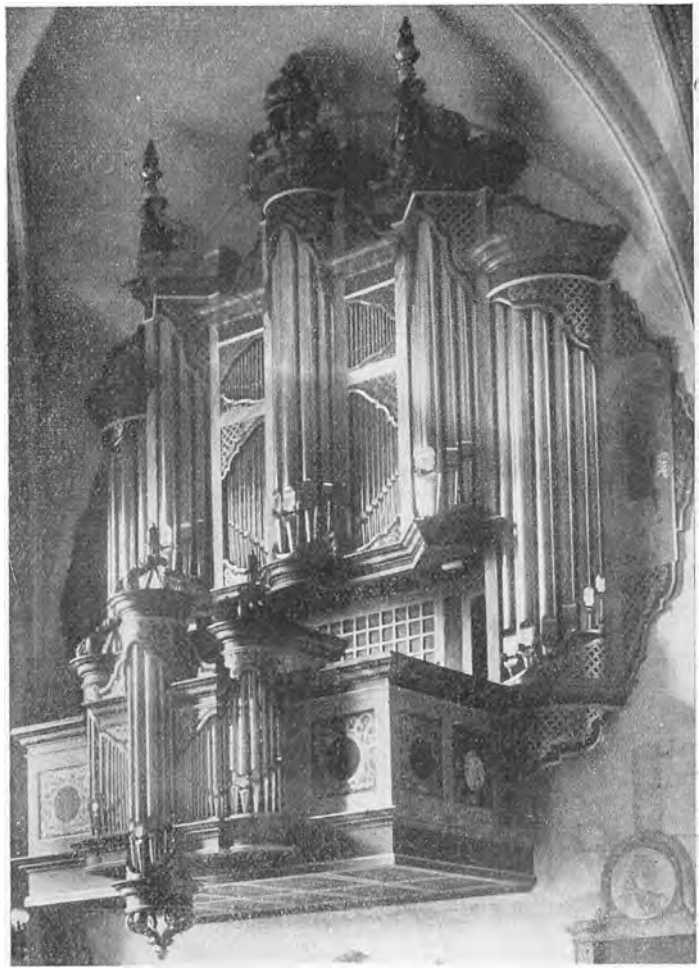
Paa dens ene Side er anført følgende af Kirkens daværende Sognepræst, Pastor *N. F. S. Dahl* forfattede Linier:

„Jeg ringer til Hvile, jeg ringer til Daad:
For tungeste Byrde hos Gud er der Raad.
Jeg ringer Trøst til det sorgfulde Sind.
Jeg ringer Gudsfred i Hjerterne ind."

9. ORGELET

I fordums Dage, sikkert ogsaa i den katolske Tid, var *Orgelet* anbragt oppe i Koret, sandsynligvis der, hvor det Schmidtske Kapel nu findes indrettet. Men som det hed i Inskriptionen paa det af Købmand *Peder Th. Bering* i Aaret 1739 skænkede Orgel:

„Den store Gud til Pris, hans Menighed til Nytte,
hans Kirke til Zirat lod *Peder Bering* flytte
fra Koret Orgelet. Af Nyt det bygde her
og lod indrette det med sine Prydelser."

14. Orgelet.

Dette Orgel blev anbragt paa et Pulpitur i Nordsiden af Højkirken og her stod det i ca. 125 Aar indtil 1862. Ved den foretagne Istandsættelse af Kirken blev baade Orgelet og Pulpituret nedbrudt og fjernet, og som Minde herom bevares nu kun de kunstnerisk udskaarne Fløje, der smykker Væggene i Sideskibene.

Efter at Kirken i de følgende 30 Aar ikke havde haft noget Orgel, blev der efter Restaureringen 1894 i Rummet over Forstuen anbragt et lille billigt 14 Stemmer stort Orgel, bygget af *F. Nielsen*. Trods det,

at det var ret primitivt, gjorde det dog Tjeneste til 1936, da Menighedsraadet anskaffede det nuværende fortræffelige 34 Stemmer store Orgel, som er bygget af Firmaet *Marcussen & Søn* i Aabenraa, der med Hensyn til Opbygningen og Udsmykningen af Facaden assisteredes af Kunstmaler *Erik Petersen*, Køge.

10. LYSEKRONERNE

Oprindelig var der ikke installeret kunstigt Lys i Klosterkirken, og paa Grund af, at Kirken jo kun blev benyttet til Højmessegudstjenester blev den af *Anders Jensen Tonboe* og Hustru, *Dorthe Hansdatter Lottrup*, i Aaret 1691 til Klosterkirken forærede smukke *Lysekrone* straks efter Ægteparrets Død overflyttet til Sct. Ibs, senere Vor Frelsers Kirke, hvor der kun blev afholdt Aftensangsgudstjenester, og hvor der jo var Brug for den.

Ved Restaureringen ca. 1890 maatte Professor *Storck* af økonomiske Grunde nøjes med, ved Installationen af Gaslys at benytte nogle ret primitive *Jernkroner*, hvori der senere blev installeret elektrisk Lys. Først 1937 lykkedes det for Menighedsraadet at faa disse grimme Lysekroner erstattet med de nuværende smukke *Messingkroner* (Billede Nr. 7) og *Lampetter*, der med den forannævnte af Ægteparret *Tonboe* forærede Krone som Model blev smedet af Kunstsmed *Knud Eiby* i Odense, der samtidig smedede de nuværende Lygter paa Kirkegaarden foran Kirken.

11. FREGATMODELLEN

I Højkirkens vestlige Hvælvingsfag foran Orgelet, hænger Modellen af en gammel *Orlogsfregat* med 32 Kanoner — et lille Kunstværk, som altid har vakt Kenderes Beundring. Paa Bagstavnen af Fregatten læses Bogstaverne „S. I. S. og B. N. D." Dette er Forbogstaverne i Kunstnerens, Skibsbygger *Severin Isak Severinsen*, og hans Hustrus Navne. Fregatmodellen blev skænket til Kirken i Midten af det 19. Aarhundrede og havde oprindelig Plads i det søndre Sideskib foran Portalen til det Tonboske Kapel. Men ved Restaureringen o. 1890 blev den flyttet til sin nuværende Plads.

12. KERUBGITTERVÆRKET

Det største og smukkeste Udsmykningsarbejde i Kirken er dog uden Sammenligning det under Korbuen opstillede Kerubgitterværk. (Billede

15. Koret med Døbefont og Alter, set gennem Kerubgitterværket

Nr. 15). Set fra Kirkens Midtergang fremtræder Grupperingen af dets forskellige Kunstværker omkring Altertavlen i Baggrunden som et Helhedsbillede af betagende Virkning og giver det smukke Kirkerum sit ejendommelige, gammeldags Præg.

Gitterværket er udført i Aaret 1679 i Bruskbarokstil af den store Horsensmester Peder Jensen Koldings Elev, *Arent Friederichsen Slacke*, og — som en Indskrift over Døren beretter — bekostet af „ærlige achtbare welfornehme Mand her i Horsens *Jens Nielsen Tonbo* med sin kiære Hustru *Anne Thomasdatter Winther*, Gud til Ære og Kiercken til Zirat."

Mest iøjnefaldende er de to store *Keruber*, der staar som Vagt ved Indgangsdøren, hver med et Flammesværd i Haanden. Nederst bestaar *Gitterværket* af smukke, stilfulde Fyldinger med malede Billeder, der forestiller Verdens Skabelse. Det danner paa Midten over Døren en halvrund *Opsats*, hvor man ser Kristus siddende paa en Kiste, idet han saaledes symboliserer Dødens Overvindelse. Paa Kanten af den runde Opsats er anbragt tre Englefigurer, og paa den øverste Gitterkant ses de fire Evangelister med deres Symboler.

Paa Bagsiden af Opsatsen findes malet den latinske Strofe: „Soli deo Gloria" — Gud alene Æren.

Forgyldningen og Stafferingen af *Gitterværket* blev — som en Inskription over Døren beretter — udført 1702 paa Bekostning af „de ærlige og welforneme Handelsmænd her i Horsens *Henrik Lichtenberg* og *Hans Christensen*, Gud til Ære Kirken til Zirat."

13. KRUCIFIKSET

Over Gitterværket er anbragt et stort, senmiddelalderligt *Kruciſiks*, der naar helt op til Korbuen. Kristusfiguren er ualmindelig godt udført og virker fuldtud naturlig. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede var det slemt forfaldent, men som der berettes i følgende Inskription:

„Gud være lovet, den golde Stund er runden,
hvad som jeg søgte, det hafuer jeg nu funden".

„Den korsfæstede Jesus til Ære, Kirken til Zirat haver *Morten Cordsen* bekostet dette Crucifiks stafferet."

Aarstallet 1720 paa Bagsiden angiver vel nok Tidspunktet, da Borgmesteren lod Stafferingen udføre.

14. DE LICHTENBERGSKE HERSKABSSTOLE

De to skabslignende Kirkestole, der er anbragt ved Siden af Gitteret, har aldrig — saadan som det er blevet antaget — gjort Tjeneste som Skriftestole. Det er *Herskabsstole*, den sydligste Mandsstolen, den nordligste Kvindestolen, og de er bekostet opstillet 1738 af *Gerhard de Lichtenberg* til Brug for ham og Familie. Paa Dørfyldningerne og den Side af Stolene, der vender ud mod Kirken, findes malede Billeder med Rim under. Et Billede forestiller saaledes Moses ved den brændende Tornebusk, og det tilsvarende Rim lyder saaledes:

„Kast bort, hvad syndigt er, vil Du Guds Aasyn skue,
som Moses sine Sko, da Busken stod i Lue."

15. DE TO EPITAFIER OVER HERSKABSSTOLENE

Oven over Herskabsstolene flankeres Kerubgitterværket af to Epitafier — begge fra det 17. Aarhundrede.

Det paa den nordlige Pille (Billede Nr. 7), der er det kunstnerisk set mest værdifulde, er et af Horsensmesteren *Peder Jensen Koldings* Ungdomsarbejder.

Det er udført i Aaret 1635 i Barokstil til Minde om „Erlige og welforstandige Mand *Oluf Ibsen*, Borger og Raadmand i Horsens". d. 1644, og „hans tvende kiere Hustruer", *Mette Sørensdatter*, d. 1625,

16. Detail af Raadmand
Oluf Ibsens Epitafium

og *Birgitte Knudsdatter*, d. 1655, samt flere af deres Børn, der, alle iklædt Datidens Dragter, knæler med foldede Hænder under et Billede af „Enkens Søn af Nain". (Billede Nr. 16).

Midterbilledet er flankeret af to udskaarne Kvindeskikkelser, forestillende Troen og Haabet, hvoraf den ene har en Bog og et Kors, den anden en Fugl og et Anker i Hænderne.

Endvidere er dette Epitafium prydet med Billeder af de fire Evangelister med deres Symboler, og staaende øverst paa Frontspidsen findes en udskaaret Kristusfigur, pegende mod Himlen.

Rundt omkring paa Epitafiet ses endvidere smaa Englebørn i forskellige Situationer.

Dette Epitafium er af et Begynderarbejde at være et ualmindelig smukt Stykke Billedskærerkunst. Om flere af Figurerne er det endog af Kendere blevet hævdet, at de er mesterligt udført.

* * *

Epitafiet paa den tilsvarende sydlige Pille (Billede Nr. 7) fremtræder som en storstilet Ramme om et Maleri med Portrætter af tre Mænd og tre Kvinder samt seks Børn, der alle knæler i Andagt, og oven over ses et Billede, hvorpaa hele den lutherske Teologi er illustreret.

Det er de tre Borgmestre, *Hans Olufsen Ribers, Ernst Ernstsen v. Badens* og *Oluf Hansen Svanes* samt deres Hustruers Epitafium. Som det ses af Inskriptionen, nævnes kun fire Navne, nemlig *Hans Olufsen Ribers* og *Ernst v. Badens* samt deres Hustruers, medens der jo findes Billeder af seks voksne Personer (Billede Nr. 17). Dette har givet Anledning til lange og heftige Diskussioner, hvorunder der er blevet fremsat adskillige mere eller mindre sandsynlige Forklaringer. — Da Epitafiet er foranlediget opsat af Borgmester *Oluf Hansen Svane* til Minde om hans Forældre, hans Søster og Svoger samt hans i 1650-erne afdøde

første Hustru, *Maren Andersdatter*, er det sandsynligt, at Billederne forestiller følgende: Forældrene, d. v. s. *Hans Oluſsen Riber* og *Anne Hansdatter Svane*, i Midten, flankeret af Svogeren, *Ernst v. Baden*, og Søsteren, *Anna Hansdatter Svane*, medens Billederne yderst paa Fløjene forestiller *Oluf Hansen Svane* selv og hans afdøde Hustru, *Maren Andersdatter*. Se iøvrigt Omtalen af det midterste af Epitafierne i Koret.

16. DE FIRE EPITAFIER I KORET

Paa Korets Nordvæg over Munkestolene er ophængt et Epitafium til Minde om Vitus J. Berings Moster, „den gamle Fru Borgmesters" *Margrethe Pedersdatter Bering*, d. 1. April 1732, og Mændene af „hendes tvende Ægteskaber", de to Borgmestre, *Jørgen Christoffersen Blimester*, d. 28. Juli 1697, og *Morten Diederichsen Cordsen*, d. 22. Novbr. 1727.

Dette Epitafium, der ligesom de fleste andre Epitafier i Kirken, er holdt i Barokstil, er sikkert udført omkring Aar 1700 af forannævnte *Arent Friederichsen Slacke*, der døde 1709.

Øverst oppe har det en mindre Indskriftstavle, som holdes af to Engle, hvoraf den ene har et Timeglas, den anden et Dødningehoved i den frie Haand.

Her findes omtalt de forskellige Legater, hun og hendes Ægtefæller stiftede til Gavn for Klosterkirken og Byens fattige.

Inskriptionen paa Midtertavlen, hvoraf det fremgaar, at de to Borgmestre og deres „fælles Ægteviv" hviler i en Fællesgrav underneden i Korsgulvet, slutter med en i Tidens Stil affattet Gravskrift over Borgmester *Blimester* samt følgende Vers:

Min Dom iagt Du tag;
thi saa skal Din oc være.
I Gaar mig, Dig i Dag,
saa os de Døde lære.
Her udi Jordens Muld vor salige Borgmester
med Hustru dydefulde sit Hvilested nu fæster.
En Gudretfærdig Mand, en ret Nathanael
befandtes altid ham, som elskte Ret og Skæl.

* * *

Paa Korets Sydvæg, nærmest Alteret, findes indmuret et af Professor *S. C. Stanlei* i Aaret 1775 udført Epitafium i Rokokostil (Billede Nr. 11). Det er et ret ejendommeligt, men forøvrigt smukt udført Kunst-

17. Detail af Svanefamiliens Epitafium.

værk, hvortil forskellige Stenarter har fundet Anvendelse.

Dette Epitafiums Midterparti forestiller en Marmorsarkofag, paa hvis Laag der er anbragt en Urne. — Sarkofagen staar som i et Tempel, flankeret af fire Marmorsøjler, to paa hver Side, og udenfor dem er der et Par Figurer, der symboliserer Visdommen og Retfærdigheden. Denne sidste har dog kun Fæstet af Sværdet tilbage i Haanden, medens Klingen er forsvundet, og det samme er Tilfældet med Vægten. I Frontspidsen er anbragt to adelige Vaabenskjolde med de Lichtenhjelmske, Lichtenbergske og Müllerske Vaaben, og paa den yderste Ende af de brat afskaarne Gesimser sidder to smaa Puslinger — en Dreng og en Pige.

Epitafiet er udført til Minde om Ejeren af Merringgaard og Ussinggaard, Kancelliraad *Jochum Hansen Rodenborg*, der var adlet under Navnet *de Lichtenhjelm*, f. 1701, d. 1755, samt om hans Forældre og Hustruer af to Ægteskaber: *Adolphine Sophie Müller*, f. 1712, d. 1753 og *Bodil de Lichtenberg*, f. 1735, d. 1807. — Af Inskriptionen paa Tavlen under Sarkofagen, hvori der gøres Rede for de af ham stiftede Legater til Fordel for Klosterkirken, den frie danske Skole og Havnen, fremgaar, at Familien blev begravet i „det andet Gravkammer indenfor Chorsdøren".

Det midterste Epitafium (Billede Nr. 6 og 11) er udført i Renæssancestil og opsat i Aaret 1620. Det er af særlig Interesse, idet det er udstyret med Snirkler og Sving i særdeles smukke Farver og med virkelig Elegance i Ornamentikken.

Dette Epitafium er, som en forgyldt Inskription under Midterpartiets Portrætmaleri fortæller, opsat til Minde om „erlige og welachtbare Mand *Anders Jørgensen*, d. 1620, fordum Borgmester udi Horsens med sin kiære Hustru, erlige og gudfrøchtige Quinde, *Kirsten Nielsdatter* og deres

trende Pige-Børn *Karen, Mette* og *Barbara.*

Paa Portrætmaleriet (Billede Nr. 18) findes imidlertid Billeder af mange flere Personer end de i Inskriptionen omtalte, hvilket har givet Anledning til mange og lange Forklaringer.

18. Detail af Borgmester Anders Jørgensens Epitafium.

Paa Maleriet ses jo to Mænd til venstre og tre Kvinder samt fem Børn til højre. Af de fem Børn maa de tre, der er udstyret med Forklæder, være Pigebørn. Desuden skimtes i en Sky over den Plads, hvor Hustruen skulde have staaet ved sin Mands venstre Side, det nederste af en Kvindekjole samt et Par Fødder Hustruen maa følgelig være død først. Og da der ikke siges noget om, at de trende Pigebørn er døde, maa de tre voksne Kvinder til højre aabenbart være Karen, Mette og Barbara, ligesom de fem Børn maa være Karens, avlet i Ægteskab med den yngste Herre, der paa Billedet staar ved den graasprængte Borgmesters højre Side.

Indskriften, der er malet paa Træ, er imidlertid ikke den oprindelige, som i 1860-erne for enkelte Ords Vedkommende var helt ulæselig. Oprindelig stod der „velbyrdige" foran Borgmesterens Navn, ligesom hans Dødsaar var anført. Endvidere stod der Maren i Stedet for Karen, men Maleren tog i 1860-erne fejl, og det, han ikke kunde faa nogen Mening i, udelod han, hvorfor Indskriften blev uforstaaelig og lidet svarende til Maleriet.

Forholdet er dette, at den unge, blomstrende Kvinde, hvis Navn af Maleren forvanskedes til Karen, hed *Maren Andersdatter*, og hun havde allerede 1620, da Epitafiet blev opsat, levet flere Aar i Ægteskab med *Oluf Hansen Svane*, den yngre Herre paa Billedet. Vi finder dem begge igen flere Aar senere afbildedet paa Hans Olufsen Ribers Epitafium (til højre for Kerubgitterværket), hvor Oluf Hansen Svane er den yngste af de tre Borgmestre, og Maren Andersdatter den dødsmærkede Kvinde længst til højre. Hendes Navnes Forbogstaver: M. A. findes paa Fod-

stykket af „Svanernes Epitafium", som jo netop blev forfærdiget i Anledning af hendes Død.

Forøvrigt er Maleriet paa Borgmester Anders Jørgensens Epitafium sikkert et Familiebillede. Ifl. Inskriptionen paa den i Højkirkens Vestgavl Nord for Vinduet indmurede Ligsten, der oprindelig havde Plads paa Gravstedet under Epitafiet her, var det i alt Fald ikke blot Borgmesteren og hans Hustru, der fandt Hvile her.

Her hvilede ogsaa Borgmesterens Svigerinde *Anne Nielsdatter Lottrup*, d. 27. April 1687, Faster til de i Horsens virkende Søstre Lottrup, bl. a. *Dorthe Hansdatter Lottrup*, der var gift med Anders Jensen Tonboe til Hanstedgaard og Stifter af Hansted Hospital. Anne Nielsdatter Lottrups Mand af første Ægteskab, *Jørgen Madsen Kølholt*, blev begravet paa Klosterkirkegaarden. Men i det store Gravkammer nedsattes ogsaa hendes Mand af andet Ægteskab, Borgmester *Christoffer Christensen Blimester*, og hendes Søn af første Ægteskab, *Mads Jørgensen Kølholt*, d. 1706, saavel som dennes „kiære Hustru, den ærlige, dydrige og gudfrygtige Matrone", *Maren Pedersdatter Stauning*, d. 19. December 1739, samt deres Datter. Og det er sandsynligt, at nogle af disse eller andre Familiemedlemmer, navnlig af de yngste, kan være kommet med paa Billedet.

* * *

Ligeledes paa Korets Sydvæg, men nærmest Gitterværket mellem Højkirke og Kor, findes ophængt et Epitafium til Minde om „den ædle velvise og højfornemme, fordum welmeriterede Borgmester og Handelsmand udi Horsens", *Jørgen Hansen Høgsbro*, f. 1631, d. 1697, og hans Hustru, „den hæderbaarne, Gud- og Dydelskende Matrone", *Maren Jensdatter Tonbo*.

Dette Epitafium mangler Portrætbilleder, idet Indskriftstavlen udgør Midterpartiet. To store Figurer, der symboliserer Retfærdigheden og Haabet, er anbragt hver paa sin Side af Tavlen, og øverst paa Frontspidsen staar tre Figurer, forestillende Kristus mellem to Krigsmænd.

Nederst paa Indskriftstavlen læses følgende ikke særligt vellykkede Vers:

„Her hviil den ædle Mand med dydig Ægtemage
hvis Sjæle i Guds Haand er løst fra Such og Klage.
Det himmellaante Par til Manges Hjelp oc Gafn
hos Gud oc Verden har et prisligt Ære-Nafn.

Gud delte self med dem Velsignelse og Ære
oc hjalp oc mange frem til Brød til Ære oc Lære.
Gud tog dem hjem til sig, dem Himmelglæde gaf,
det Nafn berømmelig følge dem i deres Graf."

Epitafiet, der er bekostet ophængt 1702 af de afdødes Svigersøn og Datter, Borgmester *Stephen R. Hofgaard* og *Bodil J. Høgsbro*, er udført i Bruskbarokstil, rimeligvis af forannævnte Arent Slackes Søn, *Jørgen Arentzen Slacke*, f. 1678, d. ca. 1730.

* * *

17. DE TRE BEGRAVELSESKAPELLER

Paa hver sin Side af Koret, for Enden af Kirkens Sideskibe, findes et Kapel med muret Begravelsesplads.

I det nordlige Kapel, der er hvælvet, og hvortil der er Opgang fra Koret, findes tre sorte, ganske tarvelige Trækister, der ser fattige og fordringsløse ud ved Siden af det pragtfulde Marmormindesmærke, der er opstillet mod den nordre Væg. Disse Kister rummer „Velædle og Velbyrdige Hr. *Gottfried Schmidt*, Hans Kongelige Mayestæts virkelige Kammerassessor og privilegeret Apoteker i Horsens" (Ejer af Alstedgaard og Stougaard og Stamfader til den adelige Familie v. Schmidten), f. 12. Marts 1709, d. 12. Marts 1773, samt hans tvende Hustruer: „Velædle og Høyfornemme Mad. *Marie Svendsdatter Althalt*", f. 22. August 1726, d. 8. Marts 1759, og Enken efter Borgmester Müller i Aarhus, „den i Livet Velædle og Velbyrdige Frue", *Anna Marie Schønau*, f. 8. Juli 1722, d. 30. April 1779.

Gravmindesmærket, der er udført i Empirestil 1775 af den københavnske Billedhugger *J. G. Grund*, bestaar af en Sarkofag, anbragt paa en trappeformet Forhøjning. Gesimsen over Sarkofagen er prydet med Tandsnit og Laurbærblade. Sarkofagen bærer et firesidet Fodstykke og en høj Obelisk, der øverst oppe bærer en flammende Urne. Paa Fodstykket findes en Portræt-Medaillon, forestillende Kammerassessoren. Paa hver Side af Obelisken staar en lille grædende Pusling, og mellem dem findes en Inskription, der sammen med Inskriptionerne paa Kisterne er de mest sentimentale og aandeligt ublufærdige i Kirken.

* * *

Kapellet paa Korets Sydside med Opgang fra det søndre Sideskib blev 1738 indrettet til Familiegravkapel af Etatsraad Gerh. de Lichtenbergs Fader, Handelsmand *Hans Christensen*. Og hertil blev hans Hu-

strus Kiste flyttet fra den murede Begravelsesplads neden for Koret, hvor hun oprindelig blev stedet til Hvile.

De senere afdøde Medlemmer af Lichtenbergslægten blev ligeledes efterhaanden bisat i dette Kapel, og her blev ogsaa det pragtfulde Lichtenbergske Epitafium opstillet.

Men Lichtenbergslægtens Afdøde fandt ikke deres blivende „Lejrsted" her. Efter at Prinsesse *Elisabeth* den 20. Oktober 1782 var afgaaet ved Døden, havde Hofchef *Pløyart*, mod at indbetale et Beløb, stort 3000 Rdl., ved Skøde af 1/12 1782 erhvervet Plads i Kirken for „det høje Herskab af det fyrstelige Brunswig-Lüneburgske Hus", der residerede paa Palæet. Han havde betinget sig selv at ville udpege Stedet, og da hans Valg faldt paa Kapellet Syd for Koret, maatte Lichtenbergerne vige Pladsen, hvorefter *det Brunswig-Lüneburgske Kapel* blev indrettet med Indgang gennem en Laage af Jerngitterværk, anbragt i en af Billedhugger *Jens Hjernøes* forfærdiget prægtig Portal, over hvilken det fyrstelige Hus's Vaaben er udhugget.

I dette Kapel, der er særdeles rummeligt, henstilledes efterhaanden fire Sarkofager med de jordiske Levninger af de fire fyrstelige Søskende, som i en lang Aarrække holdt Hof i Horsens og døde her. 1818 maatte Sarkofagerne imidlertid af Hensyn til „Gravfreden" sættes ned i en muret Begravelse under Kapellets Gulv, og i det ellers tomme Kapel findes nu som eneste synlige Minde om de afdøde kun paa Øst- og Sydmurene to store, sorte af Billedhugger *Nicolai Dajon* forfærdigede ovale Marmortavler med latinsk Inskription.

Paa den ene Tavle læses følgende:

„Dette Gravmæle er helliget 2 Prinser og 2 Prinsesser af det hertugelige Brunswig-Lüneburgske Hus. Ved *Catharina d. Andens* Godhed og ved *Christian den Syvendes* og *Juliane Marias Omhu* tilbragte de et stille og roligt Liv her i Byen."

Og paa den anden:

„Her gemmes Levningerne af de høje Prinser: *Peter*, f. 30. Marts 1745, d. 13. Januar 1798, og *Alexis*, f. 10. Marts 1746, d. 22. Oktober 1787, samt deres Søstre: *Catharina*, f. 26. Juli 1741, d. 23. April 1807 og *Elisabeth*, f. 9. Januar 1744, d. 19. April 1782, Børn af *Anton Ulrich*, Hertug af Brunswig-Lüneburg, og *Anna*, Hertuginde af Meklenborg, fødte i Rusland, døde de alle i Horsens i Jylland. Gid de maa hvile i Fred!"

I Juli 1874 blev det gennem en Aabning i Gravhvælvingen konsta-

teret, at der i Gravkælderen endnu stod fire Sarkofager, og paa den ene læste man Bogstavet „E“ med en Krone over, begge Dele af Metal — Sølv eller forsølvet.

* * *

Da Hofchef Pløyart den 1/12 1782 havde erhvervet det tidligere Lichtenbergske Kapel til Gravkapel for de fire fyrstelige Personer paa Palæet, blev det overdraget til Billedhugger *Jens Hjernøe* i største Hast at rømme det *Tonboske Kapel* i Kirkens Sydvesthjørne over for Hovedindgangen og omdanne det til det nuværende *Lichtenbergske Kapel,* og hertil blev saa samtlige Kister og Sarkofager med de afdøde Lichtenbergere og deres Paarørende henflyttet. Dette Kapel blev, som det hedder paa Epitafiet paa Pillen til venstre for Opgangen til Kapellet — „Guds Hus til Beprydelse og andre Christne til et godt Eksempel“ — indrettet 1675 af „den erlige høyagtbare velvise og velforstandige Mand *Christen Nielsen Tonbo* til Jensgaard, forrige Raad og Handelsmand herudi Horsens,“ (død 1695) som „Lejrsted“ for ham selv og hans Hustru *Elisabeth Pedersdatter Kolding* (død 1687), samt hendes Mand af første Ægteskab, „forrige Forvalter paa Samsø“, *Mathias Nielsen Fogh* (d. 1681).

19. Portalen fra det Tonboske Gravkapel

Saavel det nævnte Epitafium som det foran Arkaden fra det søndre Sideskib til Kapellet anbragte Egetræs-Gitterværk (Billede Nr. 19) — begge i Bruskbarokstil og udført af *Arent Friederichsen Slacke* — stammer fra det *Tonboske Kapel.*

Epitafiets Indskriftstavle er omgivet af flere smukt udskaarne Figurer. Øverst oppe er saaledes anbragt en Kristusfigur og ned langs Siderne forskellige Allegorier. Under Indskriftstavlen sidder en Pusling paa et Dødningehoved og puster Sæbebobler, og paa et trekantet Felt derunder læses følgende:

„Som Bobler Livet svinder brat,
I Kristus faar Du Livet fat." —

Gitterværket, der naar næsten fra Gulv til Loft og bestaar af en Portal med Døre, er prydet med mange smukt udskaarne større og mindre Figurer og dekoreret med Billeder og Dekorationer i smukt afstemte Farver. Øverst i Frontspidsen ses saaledes en Fremstilling af Kristus, flankeret af to romerske Krigsmænd, og i et derunder anbragt stort, indrammet Felt, der holdes af to Engle, ses Kristus paa Korset og to Kvinder ved Korsets Fod. Ved Siden af Gitterdøren findes to Søjler, og op imod dem er paa Konsoller anbragt to legemsstore Kvindeskikkelser, hvoraf den ene har et Dødningehoved i Haanden, den anden en Spade.

Det Lichtenbergske Kapel (Billede Nr. 20) vilde ved sin Pragt og Fornemhed være en Konge værdigt. Men det rummer jo forøvrigt ogsaa Sarkofagerne med de jordiske Levninger af Horsens Bys og Horsenslandets ukronede Konge, Etatsraad *Gerhard de Lichtenberg*, f. 1697, d. 1764, og hans Frue, *Bodil Hofgaard*, f. 1711, d. 1795.

Fra Kirkens Midterskib fører en Trappe op til Kapellet, som er skilt fra selve Kirkeskibet ved et smukt smedet, forgyldt Jerngitterværk.

Paa Laaget af Lichtenbergs Sarkofag findes indhugget følgende Linier:

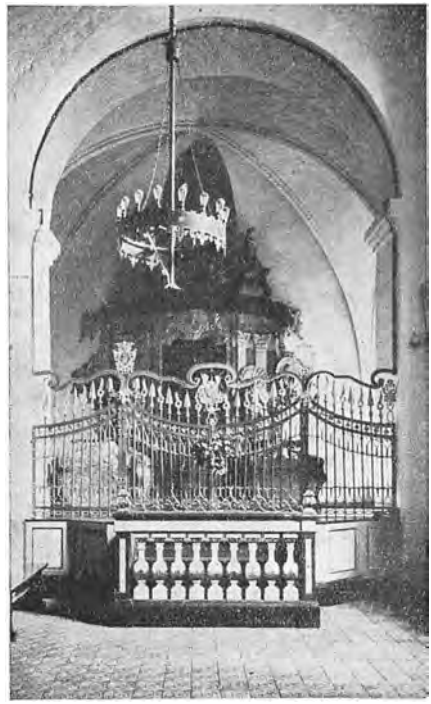
„En større Mand af Dyd har Jylland næppe ejet.
En større Naade-Fond knap nogen var tilvejet.
En større Ros for Dyd kan faa sig rose af.
Med større Sukke faa kuns lægges udi Grav."

Bagsiden af Kapellet dækkes af et stort ca. 6 m højt og ca. 4 m bredt, pragtfuldt Marmorepitafium, som er forfærdiget af kgl. Billedhugger *Diederich Gercken*.

Dette Pragtværks Midterparti udfyldes af en sort Marmortavle med en lang Inskription, der bl. a fortæller, at her hviler „Hans kgl. Majestæts Etats-, Justits-, Cancellie- og Commerceraad, *Gerhard de Lichtenberg*, Herre til Bidstrup, Engelsholm, Kjælkær, Haraldskær, Lindbjerggaard, Merringgaard, Ussinggaard og Serritslevgaard", og hans „højædle og velbaarne Frue", *Bodil Hofgaard*, samt hans Forældre, hans Morbroder og hans afdøde Børn.

Ved Epitafiets Fod, neden for Tavlen, ses en kvindelig Figur, siddende paa et Klippestykke. I højre Haand holder hun en Brevrulle, medens venstre Arm hviler paa en opslaaet Bog, der er anbragt i hendes Skød. Paa hver Side af Tavlen er der Søjler, ved hvilke der staar to

antikiserede Menneskefigurer: til højre en ung Mand med et Vaabenskjold, hvori Bogstaverne G. L. er indhugget, og til venstre en ung Kvinde med et Vaabenskjold, hvorpaa Bogstaverne B. H. G. findes i Monogram. — Paa Epitafiets Fløje ses Ægteparrets Portrætter, der holdes af svævende Engle. Oven over Tavlen er det Lichtenbergske Vaaben anbragt, baaret af to Englefigurer. Midt i Frontspidsen ses en Trekant af matslebet Glas, hvorpaa Jehovas Navn paa Hebraisk er anført i Midten, saaledes at Lyset fra et Vindue bagved skinner igennem. Trekanten er omgivet af Skyer, hvorfra Englehoveder og Lysstraaler skyder frem. Overalt er der dekoreret med Englebilleder og Guirlander. De smukke Billeder og Figurer er af hvidt Marmor, Gesimser og de underste Fyldinger dels af hvidt, dels af graat, rødt og grønt Marmor.

20. Det Lichtenbergske Gravkapel.

Under Kapellet findes et hvælvet Gravkammer, hvor Lichtenbergs Forældre, Handelsmand *Hans Christensen* (d. 1740) og *Gedske Lichtenberg* (d. 1697) samt hans Morbroder, Handelsmand *Henrich Lichtenberg* (d. 1745) og forskellige af hans Børn og Børnebørn var stedet til Hvile. Men ved Kirkens Restaurering omkring Aar 1890 blev de 15 Kister flyttet ud og begravet paa Klosterkirkegaarden.

18. MINDETAVLER OG GRAVSTEN

Indtil Restaureringen af Kirken o. Aar 1862 fandtes der ogsaa i Nordenden af Korsgangen, altsaa i Østenden af nordre Sideskib, hvor Daabsindelukket nu har Plads, en fornem Begravelsesplads, nemlig den *Lillienskjoldske Familiebegravelse.*

Oprindelig var Kirkegulvet her noget forhøjet, og Pladsen var indgitret. Men ved Istandsættelsen af Kirken i Aaret 1862 borttoges Git-

terværket, og Gulvet blev sænket ned i Niveau med det øvrige Kirkegulv. Til Minde om denne Familie findes nu kun en lys Sandstenstavle, indmuret mellem de to østlige Fag Vinduer i det nordre Sideskibs Ydermur. Mindetavlens latinske Inskription har i Oversættelse følgende Ordlyd:

„Dette Kapel rummer de jordiske Hylstre af Familien Lillienschjold, nemlig Faderen *Johannes Gustav Lillienschjold,* Kgl. Majestæts Hof-Kammerherre, R. a. D. (Hofchef ved det Brunswig-Lüneburgske Hof i Horsens), født i Norge den 8. Decbr. 1727, død i Horsens i Jylland den 6. Marts 1796, en saare berømmelig og udmærket Mand saavel i Krig som i Fred, og Moderen *Sophie Charlotte de Heltzen* af en ædel Slægt og end mere ædel i den Gavmildhed, hvormed hun højsindet bistod den offentlige Bespisning af denne Bys Fattige. Igennem en lang Aarrække levede hun et stille og roligt Liv med sin Mand. Paa egen Bekostning lod hun dette Gravmæle forfærdige for sig og sine Efterkommere i Aaret 1797."

* * *

Ogsaa Kirkernes, Skolernes og de Fattiges største Velgørere i Horsens: Raadmand *Johan Andersen og Hustru* samt Negotiant *Jens Jørgen Lindvig* havde i sin Tid meget fornemme Begravelsespladser i Klosterkirken.

I den vestlige Gavlvæg af det nordre Sideskib findes over Døren indmuret en Granitplade til Minde om et af *Frederik den Fjerdes* Besøg i Horsens. Inskriptionen bestaar af Kongens Navnetræk med en Kongekrone over samt hans Valgsprog „Herren er min Hjælper" paa Latin: Dominus Mihi-Adjuktor — Anno 1728." Og paa samme Væg ved Siden af Døren er indmuret en indrammet Sandstenstavle til Minde om Horsens Kirkers uden al Sammenligning største Velgører, den foran flere Gange omtalte „Ærlige, Høyachtbare, Welvise og Welfornemme Mand, *Johan Andersen,* Raadmand, Kierchewerger og fornemme Handelsmand her i Horsens, samt hans kiere Hustrue ærlige, dydrige og gudfrygtige Matrone *Bodil Hansdatter*".

Hvor dette Ægtepars Gravkammer er beliggende, lader sig ikke mere konstatere, men da Mindetavlen før Restaureringen af Kirken o. 1890 havde Plads paa Nordsiden af den nederste Pille mellem Højkirken og det nordre Sideskib, er det sandsynligt, at Gravkammeret netop findes i Vestenden af det nordre Sideskib.

I Mindetavlens meget vidtløftige Inskription, der bestaar af frem-

staaende, forgyldte Bogstaver, gøres der Rede for alle Ægteparrets store Velgerninger mod Klosterkirken, Byens Præster, Kordrengene, Kantoren, Klokmesteren o. s. v., og der rettes til Slut en Formaning til Præsterne om, at de til Gengæld for de mod dem udviste Velgerninger skal gøre deres Pligt, da de ellers „wil blifue delachtige i de Forbandelser, der i Mosis Lofue liuses ofuer alle dem, som giøre Herrens Gierninger svigagtigen."

* * *

Øst for Hovedindgangsdøren — altsaa paa Pillen under Orgelet findes en af Billedhuggeren *Johannes Wiedewelt* udført meget interessant Marmortavle til Minde om Horsens Købstads største Legatstifter — Stifteren af den frie danske Skole — Negotiant *Jens Jørgen Lindvig*, f. 1688, d. 1766.

Her ses øverst et Portrætrelief i hvidt Marmor af den gamle Horsensborger. Epitafiets Fodstykke er et Relief ligeledes i hvidt Marmor, forestillende en Oldtidslampe under en Gruppe af fire Kvindeskikkelser, der er grupperet omkring et Alter, alt symboliserende Lindvigs Virksomhed og Karakteregenskaber — Kvindeskikkelserne symboliserer Fromhed, Retfærdighed, Vindskibelighed og Gavmildhed.

Midterpartiet er en sort Marmortavle med en lang Inskription, der gør Rede for alle de af Lindvig stiftede Legater og iøvrigt, i Overensstemmelse med Inskriptionen paa Prædikestolen, fortæller om Lindvigs og hans Slægts Data.

Før Restaureringen af Kirken o. 1890 havde dette Epitafium Plads ud mod Korsgangen paa den øverste Pille mellem Højkirken og det nordre Sideskib. Men Lindvigs jordiske Levninger findes nedsat i et Gravkammer „udi Chlosterkirkens Chor ved den søndre Side ligefor Midten til Opgangen udi den danske Skoles Chor."

* * *

Klosterkirken var i det hele taget i tidligere Tider et saa benyttet Begravelsessted, at til sidst ikke en Plads under Kirkegulvet var ubenyttet.

At i Klostertiden mange Lægfolk søgte deres sidste Hvilested i den gamle Kirke, er utvivlsomt. Det blev jo — takket være Franciskanernes Agitation — betragtet som finere og med Hensyn til Opnaaelse af den evige Salighed mere betryggende at hvile der end i nogen af Byens øvrige Kirker eller ude paa Kirkegaarden. Men ogsaa efter, at Klosteret var blevet ophævet, ledede Traditionen alle, for hvem det var muligt,

til at søge sig en Grav i denne Byens fornemste Kirke. Men herom bærer nu kun de gamle Kirkeregnskabsbøger Vidnesbyrd.

Saaledes blev iflg. Kirkeregnskabsbogen en fynsk Adelsmand af Slægten *Abildgaard* til Sanderumgaard ved Odense begravet her 1561. Han havde under en Fest paa Stjernholm Slot villet vise sin Styrke ved i fuld Rustning at danse en Dame træt, men styrtede selv død om under Dansen. Aar 1565 blev Frederik den Andens Rigshofmester *Eiler Eriksen Hardenberg* til Mattrup og Vedtoftegaard (Brahesholm) ligeledes begravet her. Og naar det hedder om Fru *Karen Gyldenstjerne* til Stjernholm, Enken efter Holger Rosenkrands til Boller, at hun den 20. April 1613 blev begravet i „Horsens Kirke", kan der ikke herske Tvivl om, at der derved forstaas Klosterkirken.

En *Hollænder-Købmand*, der døde under et Besøg i Horsens, blev begravet her 1653, og iøvrigt skal her af den lange Liste kun anføres følgende: Den 8. Januar 1693 blev med Landsdommer Luxdorffs Tilladelse *Anders Jensen Tonboes Barn* nedsat i Johan Andersens Arvebegravelse i Klosterkirken, den 14. Januar 1695 blev Sognepræst, Magister *Peder R. Rytter* nedsat i sin murede Begravelse i Klosterkirkens Kor, og den 23. April 1693 blev Gedske Lichtenbergs Lig nedsat indtil videre i *Jens Monbergs* Begravelse i Klosterkirken.

Raadmand Johan Andersens Søster, *Elisabeth Andersdatter*, d. v. s. Anders Jensen Tonbos Moder, blev den 5. Marts 1700 nedsat i „sin Mands Fædrene-Begravelse i Chlosterkirken." — Den 4. September 1707 blev Rektor *Ezechiel Pontoppidans* Lig nedsat i Oluf Ibsens Begravelse i Kirkens Midtergang, og den 27. November 1707 blev der givet Tilladelse til Indretning af et Begravelsessted i Klosterkirken for Provst Anders, d. v. s. *Magister A. A. Winding*.

Disse Begravelsessteder har naturligvis alle været dækket af Gravsten med Inskriptioner.

Gravpladen Nord for Vinduet i Kirkens Vestgavl, der i sin Tid dækkede Borgmester *Anders Jørgensen* m. fl.s Gravkammer, er omtalt foran samtidig med Omtalen af Borgmesterens Epitafium i Koret.

Den Ligsten, som nu findes indmuret i Højkirkens Vestgavl Syd for Vinduet, dækkede tidligere et Gravkammer i Korsgangen ved den øverste Pille mellem Højkirken og det søndre Sideskib. Her fandt efterhaanden Repræsentanter for tre Generationer af samme Slægt deres Hvilested, nemlig 1) den tidligere Sognepræst i Horsens, *Hans Knudsen*, f. ca. 1580, og Hustru, *Ane Rasmussen*, f. ca 1592, der begge

døde af Pest 1619, 2) deres Svigersøn og Datter, den tidligere „Slotsskriver paa Stjernholm Slot", senere Raadmand i Horsens, *Niels Kallesen Høegh*, d. 1678, og Hustru, *Maren Hansdatter*, d. 1672, samt 3) disses Svigersøn og Datter, Borgmester *Jochum Rodenborg*, d. 1677, og Hustru, *Anna Nielsdatter Høegh*, d. 1719.

Ved Siden af dette Gravkammer laa et andet, der var dækket af den Ligsten, der nu findes indmuret i Væggen Vest for Indgangsdøren under Orgelet. Her „gravsattes den trofaste Borger, den redelige Handelsmand og omhyggelige Kirkeværger", *Peder Jørgensen Flensborg*, d. 1714, sammen med sine 2 „kære Hustruer, de hæderbaarne, gudfrygtige og dydzirede Matroner, *Barbara Nielsdatter Høegh*, d. 1694, og *Giertrud Nielsdatter Munk*, d. 1724" — samt fem Sønner og en Datter, idet af deres syv Børn kun en Datter overlevede dem.

Inskriptionen slutter med følgende Vers:

> Retsindig Ægtefolk af alle kristne Dyder.
> Det fandtes kendeligt hos alle disse tre,
> hvis Navn paa denne Sten udhuggen er at se.

Et Par af de gamle Gravsten f. Eks. den, der dækkede Raadmand *Thomas Panks* Begravelseskammer, blev ved Restaureringen o. 1890 indmuret i Væggene i Kirkens Forstue. Men ellers blev de enten flyttet ud paa Kirkegaarden eller begravet i Fylden under det nye Kirkegulv. Ved Udgravningen 1937 i Anledning af Centralvarmeinstallationen fandt man saaledes i Korsgangen for Enden af den nordre Række Stole i Højkirken en smuk Sten med følgende Inskription:

„Herunder hviler Hr. *Philip Ernst Tilemann v. Schenck*, Kongelig dansk Oberst-Lieutnant af Cavalleriet, f. 8. Decbr. 1700, d. 8. Maj 1783, tillige med hans Søn Hr. *Jørgen Friederich Tilemann v. Schenck* Kongelig dansk Cammerherre og Hofmester ved det Højfyrstelige Durchlauchtige Brunsvig-Lüneburgske Hof her i Horsens, f. 25. Marts 1746, d. 13. Juli 1797".

Denne Sten blev anbragt i Græsplænen Syd for Kirken sammen med de mange andre, f. Eks. Bygmester *Anders Kruses* Billedskærer *Jens Hjernøes*, Borgmester *Andreas Flensborgs* m. fl., som efterhaanden var blevet flyttet herud enten fra Klosterkirken eller fra Vor Frelsers Kirke.

Indretningen af disse Kapeller og Gravkamre, Nedlæggelse af Ligsten og Ophængning af Epitafiet var i Reglen en ret kostbar Historie for de paagældende og deres Slægt. Navnlig var Pladserne i Koret kostbare, og dyrest var naturligvis Pladserne omkring Alteret.

I Kraft af disse Foranstaltninger opnaaede Kirken derfor ogsaa i den nævnte Periode ret betydelige Indtægter. — Til Vedligeholdelse af Epitafierne og Kapellerne er der saaledes gennem Tiderne blevet skænket forholdsvis anselige Kapitaler, der — hvis de er blevet bevaret til Nutiden — nu er indgaaet i Kirkens Kapitalformue. Men efter at det i 1805 var blevet forbudt at foretage Begravelser i selve Kirken, holdt den Art af Indtægter op med at flyde.

Det er dog i Kraft af disse de gamle Horsens-Borgeres Opstilling af Epitafier, Inventar og Ornamenter af forskellig Art i Forbindelse med de senere Installationer af moderne Komfort, at Kirken i saa høj Grad stemmer til Højtid og Andagt og gør sig fortjent til den saa ofte gentagne Hædersbetegnelse: „Horsens Købstads uden Sammenligning største og fornemste Seværdighed."

Klosterkirkegaarden

Det Areal, der oprindelig hørte til Franciskanerklosteret, var ca. 1,5 ha stort og strakte sig „fra det vestlige Stræde (Bastwestrædit) til Stadens Grav mod Øst, havende Aaen Sønden til og den almindelige Gade (Algaden, nu Borgergade) Norden til". — Det var bogstavelig talt beliggende ved „Byens Begyndelse og Ende", idet Søndergades Rode begyndte med Klosterkirken og dens middelalderlige Omgivelser, medens Nørregades Rode sluttede ved Borgergades Ports nordre Side med den Række hældende Bindingsværksrønner paa Borgergades nordre Side, der først erstattedes med nye længe efter, at Byen havde vokset sig stor uden for Voldene og Gravene.

Tidligere var Klosterkirkegaarden skilt fra Borgergade ved en ca. 2 m høj Munkestensmur (Billede Nr. 21), i hvis vestlige Del der fandtes 9 rundbuede Nicher, hvori — efter et dog ikke-hjemlet Sagn — Franciskanermunkene sad og tiggede af de forbipasserende Borgere. Denne Mur passede smukt ind i Bybilledet. Men efterhaanden kom den til at staa i Vejen for Trafikken, hvorfor den 1896 blev erstattet med et Jerngitter med Granitstolper, hvorved Byens Ansigt blev et ejendommeligt Træk fattigere.

Af det oprindelige Areal udgør det nuværende Anlæg, „Klosterkirkegaarden", ca. 0,6 ha, som i Aarene fra 1575, da Vor Frue Kirke-

21. Den gamle Kirkegaardsmur langs Borgergade.

gaard blev nedlagt og udlagt til Torv, indtil 1836, da Nordre Kirkegaard blev anlagt, gjorde Tjeneste som Byens eneste Kirkegaard. Men 1896 blev det sidste Lig jordet her, saa Gravfreden er forlængst udløbet, og Klosterkirkegaarden gør nu Tjeneste som Anlæg og Mindelund.

Selv om Gravfreden forlængst er ophævet, findes der dog paa Klosterkirkegaarden bevaret en Række Grave med ejendommelige Monumenter og Gravsten.

Ved Gitteret ud mod Borgergade er saaledes anbragt et Monument — udført af *H. V. Bissen* — over den lærde Rektor *Oluf Worm*, der døde 1830, efter at have været Latinskolens elskelige Lærer i 41 Aar. — Monumentet er øverst prydet med en Urne, og en latinsk Indskrift fortæller, at Monumentet er rejst „den bedste Lærer til Hæder af taknemmelige Disciple." Paa Fodstykket læses den afdødes Valgsprog: „Intet til Bram, men alt efter Samvittigheden" samt følgende Linier:

„Nu er Tvivl og Sorg og Smerte
svundne med mit brustne Hjerte."

Ved Monumentets Fodstykke ligger en flad Sten med en latinsk Indskrift, der priser den lærde Skolemands Flid, Gudsfrygt, Hæderlig-

hed og Dyd, og der rettes en Opfordring til Efterslægten om at mindes hans Værd og søge at ligne ham, hvis Lige sjælden findes.

Et andet Monument, ligeledes ved Borgergade, er rejst over den firsaarige Jubel-Olding, Provst og Sognepræst *Christian Brøndsted* — den lærde Arkæolog P. O. Brøndsteds Fader — som døde 1823 efter i mere end 50 Aar at have været Ordets Tjener og i omtrent 40 Aar Horsensianernes Sjælesørger.

Granitstenen paa Plænen inden for Provst Brøndsteds Mindesten blev i Efteraaret 1945 rejst af Modstandsbevægelsen til Minde om 13 horsensianske Frihedskæmpere, der under Tyskernes Besættelse af Landet 1940—45 ofrede Livet i Kampen mod det nazistiske Voldsherredømme. Under Billedet af en Egegren med 13 Blade — Symbolet paa det afbrudte Liv — bærer Stenen Navnene paa de 13 Faldne med Angivelse af hver enkelts Fødsels- og Dødsdag samt Stedet, hvor de faldt. De to paa Stenens Bagside indhuggede Strofer er forfattet af den norske Digter Nordahl Grieg.

Paa Klosterkirkegaarden findes iøvrigt — foruden de føromtalte Gravplader, der efterhaanden er flyttet derud fra Kirkerne — Gravmæler bl. a. over følgende Personer, der er begravet paa Kirkegaarden: *Hansine Maria Carøe* (død 1815), eneste Datter af Borgmester N. C. Carøe, Kammerherre, Oberst *Chr. Fr. Juel* (død 1821) og begge hans Hustruer, Generalmajor og Chef for slesvigske Kyradsserregiment *Ivar Chr. de Lasson* (død 1823) og hans anden Hustru, *Anna f. Seehusen* (død 1857), Hospitalsforstander *Hans Bendtsen* (d. 1808), Amtmand over Skanderborg Amt *Niels Preben Rosenkrands* (d. 1825, 29 Aar gl.) Guldsmed *Jørgen Winther* (d. 1827) og Hustru, *Bodil Marie Winther, f. Stallknecht* (d. 1825), Købmand *Rasmus Zachariasen Molboe* (d. 1829) og Hustru, Apoteker *Jacob Helms* (d. 1816) og begge hans Hustruer, flere Medlemmer af Familien *Lillienskjold*, Købmand, fhv. Borgerrepræsentant *Knud Monberg* (d. 1845) og hans Hustru, *Anna Sophie Yding* (d. 1831) m. fl.

Ved den søndre Gang ses et stort Monument, der er prydet med en Rytterhjælm. Det er rejst af danske Kavaleriofficerer over Kammerherre, Oberst *Henrik Anton Flindt* (d. 1826). En lille ubetydelig Sten over Livkirurg ved det russiske Fyrstehof *Johan Echsted* (d. 1810) findes i den vestlige Gang, hvor ogsaa hans Kollega, Stads- og Distriktskirurg *Jacob Nicolaj Schwartz*, der døde samme Aar, har faaet sit

22. Wenzel Tornøe: Børnenes Legepluds paa den gamle Kirkegaard.

Mindesmærke opstillet. Den udmærkede Doktor faar her følgende anerkendende Eftermæle:

„Duelig og erfaren i sin Kunst
gav han mange Førlighed,
Helsen og Sundhed tilbage.
Utrættelig i sit møjefulde Kald
forkortede han sit eget Liv
for at forlænge andres."

Opad Ydersiden af Korets Sydmur er stillet forskellige Søjler, Tympanoner o. lg. Granitprydelser fra en af det 12. Aarhundredes Granitkirker — antagelig den gamle Sognekirke i Lovby. Det plumt udførte Billede paa den ene Tympanon er tidligere blevet tolket som forestillende en Nonne med et Par Hundehvalpe i Hænderne, men et nøjere Eftersyn lader ingen Tvivl tilbage om, at Billedet, hvis Midterfigur har Straalekrans om Hovedet, skal forestille Kristus, velsignende et Par Smaabørn. Billedet paa den anden Tympanon forestiller to Heste, der æder af et Lindetræ, muligt en Allusion til Hesten under Lindetræet: Horsens Bys Vaaben.

Klosterkirkegaarden med dens mange Gravplader var tidligere en yndet Legeplads for Byens Børn. Et Minde herom findes paa Horsens Museum, nemlig *Wenzel Tornøe's* Billede fra 1878: „Fra Børnenes Legeplads paa Klosterkirkegaarden." (Billede Nr. 22). Nu er Klosterkirkegaarden et fredet Anlæg, paa hvis Bænke mangen en ældre Borger og Borgerinde ynder daglig at tilbringe nogle stille Timer, nydende Freden og Solskinnet, mens de lytter til Historiens Tale gennem Suset fra de gamle Linde og fra de minderige Omgivelser.

Horsens By's Vaaben.

A. BACKHAUSEN, HORSENS.